

Dan Dana, *Onomasticon Thracicum (OnomThrac). Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie*, CLVIII+ 459 pagini, Mélétēmata 70, Athènes, 2014.

În 2014 a fost publicată la Athena, în seria Mélétēmata 70, o lucrare importantă și impresionantă semnată de Dan Dana, referitoare la onomastica thracică. Enunțul din titlu se regăsește în structura lucrării: o parte introductivă constituită din patru capitole (p. XI – CLVII), care reprezintă demersul teoretic pe care se bazează selectarea, analiza și repertorierea numelor thrace; și o a doua parte, de cca. 558 de pagini, ce conține repertoriul propriu-zis.

Autorul începe cu *Istoriografia onomastică thrace* (cap. I) și cu constatarea că „pentru numele „barbare” transmise de izvoarele antice, onomastica thracă reprezintă unul dintre cele mai bune documente”. În interiorul capitolului

face o trecere în revista critică a lucrărilor care au avut ca obiect onomastica, de la cartea lui Dečev (1957 și 1976) la LGPN IV (Oxford, 2005). *Corpus*-urilor regionale li se impută metodologii diferite, viziuni tributare unor idei naționaliste, exagerări în privința unor modele de autenticitate, viziuni etniciste și corecturi abuzive. Sunt însă apreciate și studii regionale recente riguroase și care au ținut seama de contexte (semnate de M. B. Hatzopoulos pentru zona Macedoniei și de M. – G. Parissaki, pentru Thracia egeeană).

De altfel, înțelegem pe parcursul lucrării că tocmai „contextul” devine termenul-cheie sau criteriul-cheie de operare în recunoașterea și discutarea numelor, fie că se are în vedere contextul literar, epigrafic, istoric, arheologic, sau toate deopotrivă. Fidel recomandării lui L. Robert – „l'on ne doit cesser de penser à chaque fois, pour chaque nom, à ces deux éléments: géographie et chronologie”, autorul își stabilește ca metodă de cercetare recurgerea la context.

Capitolul realizează o trecere în revistă și în același timp o analiză critică a lucrărilor (care i-au servit ca material documentar), de la monografiile lui Tomascheck și Paul Kretschmer, la lucrările (și proiectele nefinalizate) ale lui G. Mateescu și Geoges Seure și la lucrarea lui D. Dečev privind limba thracă. Tributară unei „viziuni maximaliste” a autorului ei, deopotrivă de mult așteptată și criticată, lucrarea lui D. Dečev „a fost de referință în domeniu”. Înainte însă de a putea fi luată ca bază de eventuale teorii lingvistice sau studii istorice, după opinia mai multor cercetători lucrarea trebuie revizuită în totalitate.

Dan Dana dezvoltă o trecere în revistă a bibliografiei ce îi vizează pe thraci; sunt menționate pe țări și în ordinea aparițiilor editoriale, nume de autori și titluri din Bulgaria, România, Iugoslavia și spațiul iugoslav, Grecia, Ungaria, Rusia / URSS și din Occident. Pentru spațiul românesc i se recunoaște lui I. I. Russu faptul „de a fi contribuit cel mai mult la studiul lumii thrace în România”. Apreciat pentru numeroasele studii, pentru monografia *Limba traco-dacilor* (apărută în 1969 și în versiune germană), pentru erudiția de istoric și lingvist (filolog), i se

reproșează totuși faptul că e un partizan al tezei ce susține legătura lingvistică thraco-frigiană și de a fi „adeptul unei viziuni naționaliste asupra trecutului”.

Din spațiul occidental reținem referirile la L. Robert și O. Masson. Autorul pleacă de la remarca lui I. I. Russu: L. Robert a făcut pentru cunoașterea lumii thrace mult mai mult decât un număr de thracologi consacrați. Dintre ideile avansate de L. Robert, parte împlinite de el, parte de discipolii săi, reținem caracterul „local” al antroponimiei, necesitatea unor porosopografii totale (inclusiv prosopografii externe), studierea onomasticii thrace din Asia Mică.

Dincolo de erudiția recunoscută a lui O. Masson, referirile la persoana lui din partea lui D. D. ne dau indirect indicii de analiză a surselor: notații critice pe marginea unei opere deja recenzate și care conțin informații prețioase în constituirea unui repertoriu onomastic sau cercetarea colecțiilor donate diverselor instituții de cultură. Totodată aflăm că „cea mai bună prezentare a unui dosar lingvistic thrac” aparține lui Claude Brixhe și Annei Panayotou într-un articol apărut în 1997 din volumul *Langues indo-européennes* (ed. Fr. Bader). Sunt menționate și lucrări în curs asupra limbii și onomasticii thrace. Pornind de la o vastă documentare, autorul este conștient de complexitatea constituirii unui dosar onomastic thrac, care să țină cont de variante regionale, interferențe culturale și influențe multiple.

Capitolul II este consacrat *surselor: date antice și noi*. Autorul încearcă o definiție a lumii thrace din punct de vedere al componenței etnice și a spațiului geografic. Cu această ocazie notează diferențe culturale și dialectale, influențe diverse; atrage atenția asupra mobilității thracilor în lumea greco-romană; face și o necesară trecere în revistă a etapelor istorice. Sursele indigene sunt aflate în inscripțiile în limba thracă și în alfabetele thrace (deși unele puse sub semnul întrebării) de la Kjolmen, Zone, Samothrake și Ezerovo-Duvanlij. Inscripțiile de la Zone furnizează cel mai consistent material documentar capabil să ofere indicii de identificare, observații legate de grafie, recunoașterea unor elemente lexicale. Analiza lor îi permite lui D. D. să nu fie convins de ipotezele lui Calude Brixhe privind similitudinile dintre thracă și greacă. Dimpotrivă, este de părere că onomastica thracă arată în ce măsură thraca se diferențiază de greacă și de frigiană.

Sursele grecești și latine (literare și epigrafice) ocazionează observații importante privind frecvența atestărilor (din punct de vedere cronologic și geografic), tipul de document epigrafic (și raportul între formele onomastice și tipul de document epigrafic), densitatea documentării în funcție de regiuni și epoci. Acestea conduc la identificarea de microregiuni onomastice. O recomandare stringentă (și de aceea repetată) din partea autorului: trebuie analizat contextul fiecărui document (contextul material, filologic, cronologic, familial, geografic).

Documentația onomastică este reprezentată pe spații geografice și secvențe culturale mai largi: lumea mediteraniană, pontul nordic, Imperiul Roman, antichitatea târzie. Sunt vehiculate observații importante privind mobilitatea thracilor în lumea mediteraniană, prezența lor ca element neautohton în zona nord-pontică, deși originea thracă a Spartokizilor este foarte probabilă; prezența thracilor și a dacilor în armata romană și aportul deosebit de informații datorat diplomelor militare; sfârșitul sau eventuala transformare a onomasticii thrace

(datorată schimbărilor demografice) în perioada antichității târzii. Surse importante în construirea repertoriului onomastic au fost și papirii și *ostraca* din Egipt precum și documentele numismatice. Primele au condus la identificarea multor microtoponimii și la aflarea unor nume thrace noi atestate numai în Egipt.

Capitol important în înțelegerea criteriilor de identificare, selectare și sistematizare a numelor thrace este capitolul III (*Onomastica thracă*). Autorul specifică faptul că va da un rezumat general al numelor thrace pe baza datelor oferite de repertoriu cu precizarea că nu se pune problema pentru moment, nici a unei analize complete a *corpus*-ului și nici a unei exploatări a lui din punct de vedere lingvistic. Obiectivul lucrării a fost să restituie onomastica thracă în contextul ei geografic și cronologic pe baza unui *corpus* de peste 1500 de nume diferite.

Sunt identificate patru teritorii onomastice ale entității thrace: onomastica thracică și pan-thracică (1), onomastica dacică sau daco-moesică (2), onomastica thracică orientală (3) și onomastica bithyniană (4). În interiorul fiecăreia demersul teoretic este însoțit de hărți (cu dispunerea geografică și ocurența numelor), tabele (cu elemente de compunere și nume simple; sau tabel comparativ de nume). Pe baza analizei autorul ajunge la constatări importante de ordin istoric și lingvistic: selectează nume tipic thrace (radicale, sufixe, nume simple); recunoaște o puternică locuire dacă în Moesia Inferioară atestată de toponime; constată apropieri între stocul thracic occidental și cel bithynian, care confirmă informația lui Herodot privind originea bithynienilor; precizează accepția convențională a termenului daco-moesic. Susține originalitatea onomasticii dace și stabilește mai multe diferențe (la nivel fonetic, al elementelor de compunere și al frecvenței) între limba dacă și cea thracă. Pe baza lor recomandă renunțarea la folosirea termenului de „thraco-dac”. În onomastica thracă occidentală, în funcție de stocul onomastic, D. D. sesizează individualizarea unor microregiuni lingvistice. Sunt aduse în discuție și regiunile ambigue (Dardania, Peonia, Mysia, Frigia), prilej cu care D. D. se pronunță ferm pentru caracterul iliric al onomasticii din Dardania (elementul thrac neavând niciun rol în fenomenul de etnogeneză al dardanilor); exclude apartenența mysienilor la domeniul thrac; este ferm în aprecierea că nu se poate vorbi de o unitate lingvistică thraco-frigiană.

Un subcapitol important în economia lucrării este cel referitor la morfologia numelor. Datele generale privind conținutul stocului onomastic thrac, structura numelor compuse și elementele de recunoaștere a numelor masculine și feminine, sunt completate de observații privind cronologia numelor, accentuarea, geminatele. De o tratare lărgită, atent documentată, beneficiază cazul genitiv. Sunt tratate genitive dialectale și regionale; tipuri care urmează modelul grec, particularități în inscripții latine, situații în care se întâlnesc două genitive diferite pentru același nume, forme de genitiv în greacă și latină pentru numele thrace în – ης și – ις.

Alte elemente importante în tratarea onomasticii țin de evoluția fonetică, recunoașterea unui model grec în transcrierea latină a unor nume sau, invers, a unei „norme” latine în transcrierea greacă în cazul altora. Acestor elemente li se adaugă iotacismul, troncația, epenteza, foneme, grafeme și secvențe particulare. Toate trebuie văzute însă și analizate în funcție de contextul geografic și cronologic.

Referitor la prezența în spațiul thracic a unor nume (categoria Lallnamen) atestate în Asia Mică, nordul Greciei sau nordul Mării Negre, autorul le consideră mai degrabă convergențe întâmplătoare, care nu presupun neapărat migrații de populații și nici influențe. Interacțiunile onomastice, capitol care se referă la grezizarea și latinizarea unor nume thrace, conduc la identificarea mai multor categorii: nume sufixate, forme participiale, nume de asonanță (sau coliziuni onomastice între nume thrace și nume grecești sau latine), nume în traducere sau agnomina, nume theofore (theonime folosite ca nume feminine), nume hibride (scito/thrace, thraco/grecești sau greco/thracice), nume mitologice. Excluzând așa-numitele „nume fantomă”, autorul recomandă prudență în identificarea numelor thrace.

Alte subiecte importante se referă la glose thrace și etimologii, transmiterea numelor, onomastică și prosopografie, antroponimie și toponimie. Sunt notate nume identice cu patronimele și nume similare sau derivate în aceeași familie. Aflăm precizări utile pentru a evita dubletele în cazul omonimelor.

Precizările din capitolul *Principii* ne edifică asupra demersului în constituirea repertoriului: excluderea unui număr apreciabil de nume din repertoriul lui Dečev, Velkov și chiar din LGPN IV; o contribuție importantă au avut datele furnizate de diplomele militare (chiar în lipsa contextului); recurgerea la context și la ocurența numelor pentru a depăși dificultățile de atribuire; admiterea existenței unor nume care aparțin mai multor registre onomastice.

Lucrarea este, în definirea dată chiar de autor, o anchetă epigrafică, ale cărei etape de lucru au cuprins verificarea lecturii numelor, cunoașterea contextului, a calității personajelor și în final, excluderea sau includerea lor într-o serie onomastică thracă.

Precizările autorului din finalul capitolului de introducere privind conținutul și prezentarea numelor sunt edificatoare pentru cei ce consultă repertoriul și le preluăm în forma lor integrală.

Repertoriul include elemente de compunere și familiile onomastice precum și toate variantele grafice ale numelor thrace. Sunt înregistrate mai mult de 1500 de nume thrace distincte (dintre care doar 230 „posibil thrace”) și câteva zeci de nume fragmentare. Variantele grafice fac ca totalul numelor înregistrate să fie de 3000 de nume, și cel al ocurențelor de 7000.

Numele din repertoriu sunt ordonate după alfabetul latin. Sunt însoțite de scurte comentarii privind frecvența numelor, difuzare, paralelisme, eventuale evoluții, omonimii în alte stocuri onomastice, bibliografie, etimologie (într-un număr redus de cazuri și totdeauna cu rezerve). După caz, se adaugă toponimia construită pe antroponime thrace. Câteva hărți de repertoriu onomastic permit să se vizualizeze frecvența și raporturile unor nume thrace cu un anumit teritoriu, variantele regionale și/sau dialectale.

În continuare, repertoriul se desfășoară pe 413 pagini; este însoțit de *supplementa* (p.415-423) de nume fragmentare, nume incerte și *signa et supernomina*. Anexele (p.433-458), la rândul lor, conțin un index al frecvențelor onomastice, al celor mai populare nume thrace și un index invers, după cazurile gramaticale.

Lucrarea impresionează prin volumul și calitatea informației, rigurozitatea metodologică, coerență și fermitate în susținerea demersului selectiv. Se adresează deopotrivă epigrafistului, lingvistului, istoricului și oricărui specialist ale cărui

preocupări vizează fie și tangențial domeniul atât de vast al onomasticii lumii antice. Este o lucrare de referință deschisă introducerii de noi atestări sau variante onomastice, ocurențe sau asonanțe. O demonstrează *Onomasticon Thracicum Supplementum* (*OnomThracSuppl*), accesibil online, publicat în serii succesive anuale; inițiat în decembrie 2014, *supplementum*-ul se afla în ianuarie 2017 la versiunea 4.1., iar în decembrie 2017 apărea deja varianta 4.2.

Dincolo de orice încheiere, rămânem la aprecierile lui Laurent Dubois din BÉ 2015, nr. 113: lucrare exemplară în multe privințe și autor erudit.

Livia BUZOIANU*

* Livia BUZOIANU: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; e-mail: liviabuzoianu@yahoo.com.